

Akâ'idü'n-Neseфі Ömer en-Neseфі'ye mi Burhâneddin en-Neseфі'ye mi Aittir? İbrahim Bayram*

Öz: İslâm itikat esaslarını özlü şekilde toplayan, kimi manzum kimi mensur surette kaleme alınan akaid eserleri, hiçbir müslümanın uzak kalamayacağı telifler mevkiindedir. İnancın korunmasında vazgeçilmez konuma sahip olması, pek çok İslâm âlimini bu alanda eser vermeye yöneltmiştir. Bu eserlerin hepsi aynı akıbeti paylaşmamış, bir kısmının müellifi meçhul yahut tartışmalı kalırken, bir bölümünün ise kimin eliyle yazıya geçirildiği ilk andan itibaren bilinir olmuştur. Yine ulaşılmayan ve çok bilinmeyenler dışında bırakılırsa bu metinlerin bir bölümü çok hızlı bir şekilde üne kavuşurken, bir kısmı ise daha geç dönemlerde şöhrete erişmiştir. Neseфі akâ'idi diye tanınan risale de nispeten geç şöhrete kavuşan metinlerden birini teşkil etmektedir. Teftâzânî'nin (öl. 792/1390) bu risale üzerine yazdığı şerh metnin kaderini değiştirmiş, şârihin şöhreti şerhin güçlülüğü ile birleşince, onu başka çalışmalar takip etmiş ve bu vesileyle temel akaid metni de bu tanınırlıktan payını almıştır. Teftâzânî, metnin sahibini açık şekilde Ömer en-Neseфі (öl. 537/1142) şeklinde kaydetmesine ve uzun süre bu isim kanıksanmasına rağmen şârihten yaklaşık üç asır sonra Rûdânî (öl. 1094/1683) ve Zûrkânî (öl. 1122/1710), metnin müellifi olarak Burhâneddin en-Neseфі (öl. 687/1289) adını ortaya atmış, sonraki süreçte Leknevî gibi kimi ilim ehli de bu düşünceye meyletmıştır. Karşılaştırmalı araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada iki görüş taraftarlarının kimliği, iddiaları ve delilleri incelenerek, metnin aidiyeti hakkında net bir hükme varılmıştır. Bunda özellikle yakın dönemde bulunan ve Ömer en-Neseфі'ye aidiyeti kesinlik arzeden bir mecmuanın içerisindeki itikad risalesinin bugün bilinen Neseфі akâ'idi ile aynı ibareye sahip olması belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, *Akâ'idü'n-Neseфі*, Ömer en-Neseфі, Burhâneddin en-Neseфі, Aidiyet Tartışmaları.

Hakem Sayısı: En az iki dış hakem

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Benzerlik Taraması: Yapıldı - intihal.net

* Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı.

Associate Professor, Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences, Department of Kalâm.

Tokat, Türkiye | ror.org/01rpe9k9 | ibrahim.bayram@gop.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-4752-0447>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Etik Bildirim: umde@nevsehir.edu.tr

Lisans: Yazar/lar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Does 'Aqā'id al-Nasafi belong to 'Umar al-Nasafi or Burhān al-Din al-Nasafi?

The 'aqā'id works, which concisely collect the principles of Islāmic creed, some in verse and some in prose, are in the position of works that no Muslim can stay away from. The fact that it has an indispensable position in the preservation of faith has prompted many Islamic scholars to produce works in this field. Not all of these works shared the same fate, some of them remained unknown or controversial, while some of them became known from the first moment by whose hand they were written. Again, if the inaccessible and unknown ones are left out, some of these texts became famous very quickly, while some of them reached fame in later periods. The treatise, known as the al-Nasafi's 'aqā'id, is one of the texts that gained such a relatively late reputation. al-Taftāzāni's (d. 792/1390) commentary on this treatise changed the fate of the text, when the fame of the commentator combined with the strength of the commentary, other works followed, and on this occasion, the basic 'aqā'id text received its share of this recognition. Although al-Taftāzāni clearly recorded the author of the text as 'Umar al-Nasafi (d. 537/1142) and this name was taken for granted for a long time, al-Rudāni (d. 1094/1683) and al-Zurkāni (d. 1122/1710), as the author of the text, coined the name Burhān al-Din al-Nasafi (d. 687/1289), about three centuries after the commentator, and some scholars such as al-Laknawī also inclined to this idea. In this study, where the comparative research method was used, the identities, claims and evidences of the supporters of the two views were examined and a sound judgment was reached about the affiliation of the text. In this regard, the fact that a treatise on faith, which was found recently and was definitely attributed to 'Umar al-Nasafi, has the same expression as the al-Nasafi's 'aqā'id known today has been quite decisive.

Keywords: Kalām, 'Aqā'id al-Nasafi, 'Umar al-Nasafi, Burhān al-Din al-Nasafi, Attribution Debates.

Number of Reviewers: At least two external reviewers

Evaluation: Double-Blind Peer Review

Ethics Statement: Ethical principles were adhered to in the preparation of this study.

Plagiarism Check: Completed via intihal.net

Conflict of Interest: No conflicts of interest have been declared.

Funding: No grants, funding, or other support were received.

Ethics Contact: umde@nevsehir.edu.tr

License: The author/s retain the copyright of their works published in the journal, which are distributed under the CC BY-NC 4.0 license.

Giriş

Akaid eserleri, İslâm'ın inanç esaslarını temel kaynakları olan Kur'an ve sünnetten hareketle özlü şekilde tespit eden, müslüman toplumlarda her daim ilk öğrenilmesi gereken başucu telifleri arasında yer almıştır. Yazımı, okunması, tedrisi ile her vakit meşgul olunmuş, bazen manzum bazen mensur şekilde ilim ehline satırlara dökülmüştür. Bu risaleler müslümanların dinini öğrenme ve muhafazada vazgeçilmez bir konuma erişmiştir. Dine yönelen tehditlerin artması, inancın görece zayıflaması, soruların çoğalması, aklın daha güçlü şekilde tatmin edilmesi gibi sebeplerle, ilerleyen süreçte yanına kelâmî telifleri de almıştır. Bununla birlikte akaid eserleri vazgeçilmez mevkiini her zaman korumuştur. İslâm yazın tarihinin bütün devrelerinde, kaleme alınan akaid risalelerinin devamlılığı ve ulaştığı sayı bu hakikatin en açık ve güçlü birer kanıtı olmuştur.

İslâmî eserlerin yer aldığı kütüphanelerin içerisinde ister yazma ister matbu şekilde raflarda bulunan akaid risalelerinin kimisi Selefî kimisi Eş'arî kimisi de Mâtürîdî ilim ehlinin kaleminden hayat bulmuştur. Bunların hepsinin bir müellifinin olduğu kesin ise de bir kısmının kimliği meçhul, bir bölümünün ise tartışmalıdır. Tarih geriye doğru sarıldıkça bu belirsizlikler görece artmakta, bazen bunların üstü tamamen kapanmaktadır. Meçhul kalan bütün eserler ulaşılmayı beklemekte ise de onların hepsi aynı sonu paylaşmaktadır. Onların kimisi kısa zamanda bilinir hale gelirken kimisi üzerinden daha fazla zamanın geçmesi gerekmekte, kimisi ise meçhul kalmaya devam etmektedir.

Eserlerin bir şöhrete ulaşması, ilk planda karanlık noktalarının bulunmaması gibi bir düşünceyi beraberinde getirirse de bu, her zaman doğruyu yanıtsıtmayabilmektedir. Bunda bazen sonradan ortaya çıkan bir görüşün oluşturduğu hava da etkili olabilmekte, meşhur olan fikrin hakikate aykırı olduğu yönündeki ifadeler, yeni tartışmaları beraberinde getirebilmektedir. Vurgulanan bu duruma uygun somut örneklerden birini *Akâ'idü'n-Neseфі* adlı risale teşkil etmektedir. Yazıldığı dönemde ve takip eden yaklaşık üç asır süresince bir şöhreti haiz olmasa da özellikle Sa'düddîn et-Teftâzânî'nin (öl. 792/1390) üzerine yazdığı şerh ve onu izleyen diğer şerh, hâşiye, ta'lik ve bunların üzerine yapılan ilave çalışmalarla Neseфі akâ'idi çok büyük bir üne kavuşmuştur.

Öyle ki, metin ve metnin sahibi, Mâtürîdiyye mezhebi denilince, ismi ilk akla gelen eser ve müellifi konumuna erişmiştir.

Nesefî aḳâ'idinin ulaştığı şöhrette Teftâzânî isminin çok büyük bir katkısının olduğu anlaşılmaktadır. Bunda adı anılan Eş'arî kelâmcının isminin büyüklüğünün yanı sıra yazdığı şerhin güçlülüğünün de çok ciddi bir payı bulunmaktadır. Bu ikisinin birleşmesi, belli ki başarıyı beraberinde getirmiştir. İşin neticesinde metinle ilgili çalışmalar büyük bir yekûna ulaşmış ve ilgili risale bütün müslüman ilim ehli ve aydınları katında tanınır olmuştur.

Teftâzânî, Nesefî aḳâ'idine yaptığı şerhte, metnin sahibini açıkça Ömer en-Nesefî (öl. 537/1142) şeklinde kayıtlamış, sonraki süreçte genel anlamda buna bir itiraz olmamıştır. Böylece adı anılan zat kanıksanmışken bilindiği kadarıyla önce Ebû Abdullah er-Rûdânî (öl. 1094/1683), sonrasında Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî (öl. 1122/1710) aksi yönde fikir beyan etmiştir. Bu doğrultuda o ikisi, eserin müellifinin Burhâneddin en-Nesefî (öl. 687/1289) olduğunu savunmuşlardır. Sonraki süreçte onları başka bazı isimler de takip etmiş ve bazen bir gerekçe sunulurken bazen de herhangi bir neden zikredilmeden kimi isimlerden yapılan nakil ile ilgili metnin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğu ileri sürülmüştür. Açıkçası bu görüş hiçbir zaman büyük bir taraftara sahip olmayıp, aksi yöndeki fikirler çok daha baskın olsa da son planda iki ayrı aidiyet düşüncesi görünür olmuştur. İşte bu çalışmada her iki taraf özellikle de metni Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe edenlerin kimlerden oluştuğu hususu ile tarafların iddia ve kanıtları ele alınacak, nihayetinde de açık bir sonuca ulaşılmaya gayret edilecektir.

Sözü edilen görüş ayrılıkları aktarılırken, önce; sonradan ortaya atılması itibarıyla metnin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu savunanların görüş ve kanıtları zikredilecek, peşi sıra risaleyi Ömer en-Nesefî'ye izafe edenlerin fikir ve delilleri sunulacaktır. Bu süreçte ilk görüşün taraftarlarının kanıtlarına verilen cevaplara da temas edilecektir. Mümkün merteye objektif bir bakış içerisinde kalınacaktır. Eserin özel bir tanıtıma ihtiyacı bulunmadığı ve sadet dışına çıkılmaması için onun özellikleri ve benzeri hususlara dönük bir başlık açılmayacak, doğrudan esas konuya geçilecektir.

Metnin Ömer en-Nesefî'ye aidiyetinde genel bir uzlaşımın ortaya çıkması, onun özel bir çalışmaya konu edinilmesine gerek olmadığı gibi düşüncelyi akla getirebilirse de sonuç itibarıyla aksi fikri savunanlar arasında önemli ilim

ehlinin de bulunduğu ve yakın zamanda adı anılan müellife ait bir mecmua-nın varlığının tespitinin önemli deliller içerdiği göz ardı edilmemelidir. İşte bu saikten hareketle ilgili minvalde bir makalenin kaleme alınması düşünülmüş ve fiiliyata dökülmüştür. Bunun neticesinde konuyla ilgili kayda geçirilenler, umulur ki aidiyet noktasında artık herhangi bir tereddüde mahal bırakmayacak ve meseleyi çok daha berrak bir hale getirecektir.

1. Akā'idü'n-Nesefî'yi Burhâneddin en-Nesefî'ye İzafe Edenler

İslâm düşünce tarihinde Teftâzânî öncesi fakih ve muhaddis kimliği ile ön planda olan Ömer en-Nesefî hakkında bugün en yaygın olan bilgilerin başında onun meşhur akaid risalesinin müellifi olması gelmektedir. Bu kanaat şüyu bulmakla birlikte aksi yönde fikirler de yok değildir. Nitekim tabakat kitaplarında onun kelâmcı yönüne temas edilmediğinden hareketle bu eserin kendisine ait olmayabileceği hususunda şüphe beyan eden, hatta doğrudan onun Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu belirten kişiler de vardır.

Yarım asra varmayacak kadar yakın zaman içerisinde Bekir Topaloğlu, akaid risalesinin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğu düşüncesinin savunusunda Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî'nin (öl. 1122/1710) *Şerhu'l-Mevâhibi'l-le-dünniyye* adlı eserinde ilgili risalenin musannifi olarak Burhâneddin en-Nesefî'yi göstermesine ve bu konuda Abdülhay el-Leknevî'nin de (1848-1886) Zürkânî'den hareketle eserin müellifi olarak yine aynı zata işaret etmesine atıf yapmaktadır.¹ Ömer eş-Şevkânî ise aynı bağlamda Ebû Abdullah er-Rûdânî (öl. 1094/1683) ismine göndermede bulunmaktadır.² Ancak Rûdânî ismine yapılan atfın genel planda daha sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bunda Zürkânî ve Leknevî'nin daha fazla tanınır olmasının etkisini varsaymak mümkündür.

Bu hususta ismine gönderme yapılan kişilerden olan Rûdânî, eserinde Ömer en-Nesefî'nin kimi teliflerine yer verdikten sonra Teftâzânî'nin şerhini yaptığı akaid risalesinin bu zata değil, Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu belirtip bazı eserlere yer verir. Onun hem kelâm hem de diğer alanlarda pek çok çalışması bulunduğunu, 687 yılında vefat ettiğini söyler.³ Zürkânî de

.....

- 1 Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş* (İstanbul: Damla Yayınevi, 5. Basım, 1996), 130.
- 2 Ömer b. Muvaffak eş-Şevkânî, *et-Tahrîrü'l-ferîd li avâli'l-esânîd* (Dımaşk: Dârü'l-Ferfûr, 1422/2002), 107-108.
- 3 Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Süleyman el-Mekki Rûdânî, *Sılatü'l-halef bi-mevsûli's-selef*, thk. Muhammed Haccî (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1988), 190-191.

ilgili eserinde bu risalenin 537'de vefat eden Ömer en-Nesefî'ye değil, 687'de vefat eden Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu ısrarla savunur. Bu noktada onun Ebû'l-Muîn en-Nesefî'den (öl. 508/1115) farklı bir zat olduğunu belirtmeden de geçmez. Ancak burada genel kanaate aykırı bir görüş savunmasına rağmen, Rûdânî'den farklı olarak herhangi bir şekilde bu hususta eserin yanlış kişiye izafe edildiği gibi bir ifade kullanmaz.⁴

Rûdânî ve Zürkânî'nin doğum ve vefat yıllarına bakıldığında (sırasıyla 1030/1621-1094/1683; 1055/1642-1122/1710) Zürkânî'nin bu görüşü, Rûdânî'den alması akla gelen ilk ihtimaldir. Onların her ikisinin de muhaddis kimliğine sahip Mâlikî olmaları söz konusu ihtimali daha da kuvvetlendirmektedir.⁵ Zira mezhep birlikteliği ve aynı kimlik ile tanınmaları özellikle Zürkânî adına, Rûdânî'den haberdar olmasını ve ondan etkilenmesini daha anlaşılır kılmaktadır. Burada onların şöhretleri, eserleri yazış tarihlerinin aksi yönde (Önce Zürkânî, sonra Rûdânî) olma ihtimali; elbette diğer seçeneği (Rûdânî'nin Zürkânî'den iktibasla alması) devre dışı bırakmamaktadır. Yahut yine burada birbirlerinden haberdar olmama veya olsa da etkilenmeme seçeneklerini de gündeme getirmek mümkündür. Ancak bütün bu ihtimallere rağmen ilk seçenek diğerlerinden daha kuvvetli gözükmektedir.

Konuyla alakalı olarak Leknevî de *el-Fevâidü'l-behiyye* adlı tabakat kitabında Burhâneddin en-Nesefî'nin eserleri arasında, Teftâzânî'nin üzerine şerh yazmış olduğu meşhur Nesefî akâ'idi risalesini sayar. Kâtib Çelebi (öl. 1067/1657) *Keşfü'z-zunûn'da* bu risaleyi Ömer en-Nesefî'ye izafe etse de Zürkânî ve ismini vermediği diğer bazı kimselerin onu Burhâneddin en-Nesefî'ye nispet ettiklerini kaydeder.⁶ Muhtemeldir ki bu ibareyle Rûdânî'yi kasteder. Burada Leknevî'nin bahse konu risaleyi Ömer en-Nesefî'nin biyografisini verdiği bölümde ona izafe etmeyip de Burhâneddin en-Nesefî'yi anlattığı kısımda bu ikinci zata nispet etmesi, söz konusu bilgiyi sadece bir

.....

4 Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâki b. Yûsuf Zürkânî, *Şerhü'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*, tsh. Abdülaziz el-Hâlidî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012), 7/392-393.

5 Ahmet Yücel, "Rûdânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35/184; Tuncay Başoğlu, "Zürkânî, Muhammed Abdülbâki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/580.

6 Ebû'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed el-Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye fi terâcimi'l-Hanefiyye*, tsh. Muhammed Bedreddin Ebû Firâs en-Na'sanî (Kahire: Matbatü's-Saâde, 1324), 194-195; 149-150.

malumat olarak aktarmadığını, bilakis bu fikrin savunuculuğunu da yaptığını göstermektedir.

Bu konuda İzmirli İsmail Hakkı da (1869-1946) risalenin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu iddia edip, onun Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin *Tebssiratü'l-edille* adlı eserinin fihristi mesabesinde bulunduğunu belirtmektedir. Açıkçası ilgili son tespiti yapan Kâtib Çelebi'nin bu risaleyi Ömer en-Nesefî'ye nispet ederken, aynı tespite yer veren İsmail Hakkı'nın bunu Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe etmesi dikkat çekicidir. Burada hoca-talebe ilişkisi düşünüldüğünde ilk ihtimalin zahire daha uygun düştüğünü belirtmek gerekir.⁷ Ömer Nasuhi Bilmen de (1883-1971) yine Zürkânî'nin ifadesine atıfla mezkûr risalenin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu söyler. Muhtemelen bu bilgiyi bahse konu maddenin (Ömer en-Nesefî) yazımında kaynak olarak kaydettiği Leknevî'nin ilgili eserinden alır.⁸

Oldukça velûd müellifler olan İzmirli İsmail Hakkı ile Ömer Nasûhî'nin, bu konuma erişmelerinde geçmiş birikimden çokça nakilde bulunmalarının da ciddi payı olduğu kesindir. Bu bağlamda onların ilgili nispeti yapmalarını; bu hususta istifade ettikleri eserlerdeki ifadeyi nakil üzerinden anlamak daha yakın bir ihtimal olarak gözükmektedir. Diğer bir ifade ile onların ilgili nispeti farklı görüşlerin kritiğini yapıp ulaştıkları sonuçtan ziyade o bilgiyi naklettikleri esere göre belirledikleri ihtimali akla daha öncelikli gelmektedir. Tabii bu yorum, sadece bir varsayıma dayanmakta olup, hiçbir kesinlik iddiası taşımamaktadır. Böyle bir durumda ilgili nakillerinin bilinçli bir tasarruf olması da elbette yadsınamaz seçenek haline dönüşmektedir.

Daha yakın dönemlere gelindiğinde ise vurgulandığı üzere Bekir Topaloğlu'nun da yukarıda isimleri anılan kimi yazarların kanaatine de atıfla eserin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu düşündüğü görülmektedir. Aynı şekilde M. Saim Yeprem, risalenin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olma ihtimalini daha güçlü bir seçenek olarak değerlendirmekte, ancak sebebine dair bir bilgi vermemektedir. Yine Teftâzânî'nin mezkûr risale üzerine kaleme aldığı meşhur şerhinin .....

7 İzmirli İsmail Hakkı, "İslam'da Felsefe Cereyanları 6", *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 4/17 (Birinci Kânun 1930), 12. Kâtib Çelebi'nin ilgili tespiti için bk. Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, tsh. Mehmed Şerefettin Yaltkaya-Rifat Bilge el-Kilisî (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/337.

8 Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1974), 2/463-464.

tercümesini yapan Süleyman Uludağ da giriş kısmında benzer bir kanaat taşıdığını gösteren ifadeler kullanmaktadır.⁹ Bu durum, eserin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğu düşüncesinin sadece önceki zaman dilimleriyle sınırlı olmadığını, taraftarları azınlıkta kalsa da her daim bulunduğunu göstermektedir.

Kimi ilim ehli ise mezkûr her iki müellifin Nesefî nisbesi taşımasından kaynaklanan bir karışıklık neticesi olarak Burhân en-Nesefî ismini kullanmaktadır. Örneğin muhaddis ve Eş'arî kelâmcısı Ebû Ali Nûruddîn el-Yûsî (öl. 1102/1691), ilimlerin tasnifini konu alan telifinde itikat alanındaki muhtasar eserlere misal verirken "Aķâ'idü'l-Burhân en-Nesefî" ismini zikretmektedir. Muhakkikin ilgili dipnotta eserin müellifini Necmüddîn Ömer en-Nesefî olarak belirlemesinden Yûsî'nin ilgili nisbeyi yanlış kaydettiği anlaşılmaktadır.¹⁰ Bu noktada elbette söz konusu nisbenin bilinçli biçimde kullanılmış olma durumu yadsınamazsa da bu seçenek açıkçası daha uzak bir ihtimal gibi durmaktadır. Kaldı ki bunun çok büyük bir önemi de yoktur. Zira ibarenin kullanıldığı yerde amaç örnek vermenin ötesinde bir iş değildir. Bundan hareketle eserin yazarı Ömer en-Nesefî değil, Burhâneddin en-Nesefî'dir şeklinde bir netice çıkarmak, tartışmaya açıktır.

Söz konusu akaid risalesini Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe edenlerden Topaloğlu ve Ömer eş-Şevkânî, diğer bir delil olarak Ömer en-Nesefî'nin kaynaklarda tefsir, tarih ve edebiyat ile ilgisinin vurgulanıp mütekellim kimliğine değinilmezken, Burhâneddin en-Nesefî'nin ise kelâmla iştigalinin biliniyor olmasına da atıf yapmaktadırlar.¹¹ Böylece ilgili görüş sahipleri, ilki; kimi isimlerin kanaati, ikincisi; o iki zat arasındaki baskın kimlik farklılığı üzerinden iki ana madde zikretmiş olmaktadır.

Bu bilgilerden hareket edildiğinde, son dönemlerde akaid metninin Ömer en-Nesefî'ye değil, Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olabileceğine dönük şüphelerde yahut risalenin o ikinci zata ait olduğu yönündeki kanaatlerde özel bir delile değil, bu nisbeyi yapan zatların isimlerinin uyandırdığı güvenilirlik

.....

9 Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş*, 130; M. Saim Yeprem, *İrade Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî* (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980), 259-260; Süleyman Uludağ, "Giriş", *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 5. Basım, 2010), 50.

10 Ebû Ali Nureddîn Hasan b. Mesûd b. Muhammed el-Yûsî, *el-Kânûn fi ahkâmi'l-ilm ve ahkâmi'l-âlim ve ahkâmi'l-müteallim*, thk. Hamid Hamânî (Rabat: Matbaatu's-Şâle, 1419/1998), 369.

11 Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş*, 130; Ömer eş-Şevkânî, *et-Tahrîrû'l-ferîd*, 108.

hissiyatına dayanıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada bir delil şeklinde olmaksızın ziyade, ipucu mahiyetinde öne çıkarılan hususun ise Ömer en-Nesefî ilk temel kaynaklarda mütekellim olarak anılmazken, Burhâneddin en-Nesefî'nin bu sahadaki yetkinliğinin çok daha kesin bir surette biliniyor olmasına dikkat çekildiği görülmektedir.

Burada mezkûr kanaatin, kendilerinin ifadelerine dayandırıldığı Rûdânî ve Zûrkânî'nin söz konusu fikirlerini neye göre temellendirdikleri hususu meçhuliyet barındırmaktadır. Sadece Rûdânî, Burhâneddin en-Nesefî'nin diğer sahalardan yanı sıra kelâm alanında başka eserlerinin de bulunduğunu ifade etmektedir. Bundan onun ilgili kanaatinde Burhâneddin en-Nesefî'nin kelâmcı kimliğini hesaba kattığı sezinlenmektedir. Ancak bu da vurgulandığı üzere delil olmaktan çok, nihayetinde bir emare olarak değerlendirilebilecek bir ifade olsa gerektir.

2. Akâ'idü'n-Nesefî'yi Ömer en-Nesefî'ye İzafe Edenler

Akâ'idü'n-Nesefî'nin Ömer en-Nesefî'ye ait olduğunu gösterebilmek için, kelâmcıların eserlerinde sıklıkla yaptıkları gibi iki yolu birlikte tutmak gerekir. Bunlardan biri, aksi görüşün kendi iddialarını desteklemek için kullandıkları argümanları ele alıp cevaplandırmak, diğeri ise hususi mahiyette müstakil deliller zikretmektir. O halde burada da aynı sıralamayla önce akaid metninin Burhâneddin en-Nesefî'ye aidiyetini savunanların şüphelerine cevap vermek, peşi sıra da onun Ömer en-Nesefî'ye ait olduğunu gösteren delilleri kaydetmek gerekir.

2.1. Akâ'idü'n-Nesefî'yi Burhâneddin en-Nesefî'ye İzafe Edenlerin Argümanlarına Cevaplar

Yazın literatüründe gerek Nesefî akâ'idi ve gerekse *Şerhu'l-Akâ'id* üzerine şerh, hâşiye ve ta'lik türünde çok sayıda çalışma yapılmıştır.¹² Bunlarda ve diğer türdeki kimi eserlerde ilgili akaid metninin kime nispet edildiği önem arz etmektedir. Bu noktada bir önceki başlık altında işlendiği üzere Nesefî akâ'idinin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğu düşüncesindeki ilim ehlinin ifadelerine yapılan atıflar ön planda olduğuna göre burada ilkin aksi yönde .....

12 Nesefî akâ'idi üzerine gelişen çok yönlü matbu literatür için bk. Muhammet Ali Koca, "el-Akâ'idü'n-Nesefiyye ve el-Akâ'idü'l-Adudiyye Örneğinde Osmanlı'da Akaid Risaleleri: Problemler, Özellikler Ve Literatür", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (Ekim 2018), 62-77.

kanaat bildiren kişilerin isimlerine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu bağlamda Rûdânî ve Zürkânî gibi ilim ehlinin adı anılarak savunulan ilgili görüşe karşılık Neseфі akâ'idinin bizzat onun şârihi olan Teftâzânî¹³ dışında Kemâleddîn İbn Ebû Şerif (öl. 906/1500),¹⁴ Abdülber İbnü'ş-Şihne (öl. 921/1515),¹⁵ Taşköprizâde (öl. 968/1561),¹⁶ Hasan Kâfi Akhisârî (öl. 1024/1615),¹⁷ Kâtib Çelebi (öl. 1067/1657),¹⁸ Akkirmânî (öl. 1174/1760),¹⁹ Muhammed Murtaza ez-Zebidî (öl. 1205/1791),²⁰ Bağdatlı İsmail Paşa (1839-1920),²¹ Imbault Huart (1854-1926),²² Yûsuf İlyân Serkis (1856-1932),²³ Mehmet Ali Aynî (1869-1945),²⁴ Ahmed Emîn (1886-1954),²⁵ Carl Brockelmann (1868-1956),²⁶ George Sarton (1884-1956),²⁷ Ziriklî (1893-1976)²⁸ ve Kehmâle (1905-1987)²⁹

- .....
- 13 Sa'düddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâ'idi'n-Neseфіyye*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ (Kahire: Mektebetü'l-Külliyyâti'l-Ezheriyye, 1408/1988), 9.
- 14 Kemâleddîn Muhammed b. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Ebû Şerif, *el-Ferâid fi hall-i Şerhi'l-akâ'id*, thk. Muhammed el-Azâzî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2017), 66.
- 15 Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 5/246, (İbnü'ş-Şihne'nin ilgili ifadeleri, İbn Âbidîn'de yer aldığı için kaynak olarak onun eseri gösterilmiştir).
- 16 Ebül-Hayr İsamüddîn Ahmed Efendi Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Tabakâtü'l-fukahâ*, thk. el-Hac Ahmed Neyle (Musul: Matbaatü'z-Zehrâ, 2. Basım, 1961), 92.
- 17 Hasan Kâfi el-Akhisârî el-Bosnevî, *Ezhârü'r-ravzât fi şerhi ravzâti'l-cennât*, thk. Ali Ekber Ziyâî (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1433/2012), 156-157.
- 18 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1145.
- 19 Mehmed b. Hamid Mustafa Kefevî Akkirmânî, *Hâşiyetü'l-Kefevî alâ Hâşiyeti İsamiddin* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1274), 6.
- 20 Ebül-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Zebidî, *İthâfü's-sâdeti'l-muttakin bi-şerhi İhyâ-i ulûmi'd-dîn* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/4.
- 21 İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin esmâi'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin* (Beyrut: Dârü İhyâit-Türâsî'l-Arabî, ts.), 1/783.
- 22 Clément Imbault Huart, *A history of Arabic literature* (New York: D. Appleton&Company, 1903), 268.
- 23 Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkis Dimaşkı Serkis, *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-muarrebe* (Kahire: Matbaatü Serkis, 1346/1928), 2/1854.
- 24 Mehmet Ali Aynî, *Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1327), 101-102.
- 25 Ahmed Emîn, *Zuhrü'l-İslâm* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1945-1955), 4/91.
- 26 Carl Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur: erster supplementband* (Leiden: E.J. Brill, 1937), 1/758.
- 27 George Alfred Leon Sarton, *Introduction to the history of science: From Rabbi ben Ezra to Roger Bacon* (Baltimore: Carnegie Institution of Washington, 1931), 2(1)/164.
- 28 Hayreddin Ziriklî, *el-A'lâm: Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebin ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002), 5/60.
- 29 Ömer Rıza Kehmâle, *Mu'cemü'l-müellifin: terâcimu musannifi'l-kütübî'l-Arabiyye* (Beyrut:

gibi pek çok şahsiyet tarafından Ömer en-Nesefî'ye izafe edildiği vurgulanmalıdır. Bu isimlerden biri olan Kâtib Çelebi akaid metni üzerine yapılan şerh ve hâşiyeleri uzun bir liste halinde aktarmakta, ilk sıraya ise Teftâzânî'yi yerleştirmektedir.³⁰

Teftâzânî ismi, sadece akaid metninin muhtemel ilk şârihi olması itibarıyla değil, risalenin müellifini açıkça Ömer en-Nesefî olarak kaydetmesi ve çehesiyle de büyük bir önemi haizdir. Sonraki süreçte metnin müellifini Ömer en-Nesefî olarak kabul edenler hep onun beyanına dayanmış olmalıdır. Bu noktada bilindiği kadarıyla muhtemelen kendisi ilk olduğu için ondan önce ilgili metnin müellifini Ömer en-Nesefî şeklinde takyit eden kimse yok iken, onun bu malumata sahip bulunması dikkate değerdir. Burada Teftâzânî'nin, akaid metninin kaleme alındığı Mâverâünnehir bölgesini iyi bildiği gibi bir varsayımı dikkate sunmak mümkündür. Nitekim onun bu bölge ve Harizm'de sürekli yer değiştirdiğine dönük malumat bu hususu teyit etmektedir.³¹ O halde, onun ilgili eserden haberdar olmasını başka ihtimalleri devre dışı bırakmadan bu bölgede gözü ve kulağı bulunması ile açıklamak mümkün olmalıdır.

Özel konumuna binaen Teftâzânî üzerinden yapılan ilgili açıklamaları tabiiyen yeniden genel anlamda bu akaid metnini Ömer en-Nesefî'ye izafe edenlere gelindiğinde, bu kişilerin yukarıda adları anılan zatlarla sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Açıkçası metnin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu söyleyenlerin kimler olduğunu tespit etmek genel anlamda mümkün iken onu Ömer en-Nesefî'ye izafe edenleri tam manasıyla belirlemek pek de kolay gözükmemektedir. Burada risaleyi Burhâneddin en-Nesefî'ye nispet edenlerin, isimleri anılan kişilerle sınırlı olduğunu ileri sürmek belki çok iddialı bir tez olursa da bir mukayese yapmak gerektiğinde onların mevcudunun, metni Ömer en-Nesefî'ye izafe edenlerin sayısından epeyce düşük olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

İşte bu noktada şayet ilgili risalenin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğuna dönük iddianın kanıtı, zikri geçen kimi ilim ehlinin eserlerine dercettikleri ifadeler ise, bu hususta onun Ömer en-Nesefî'ye aidiyetini savunan çok

.....

Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 2/571.

30 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1145-1149.

31 Şükrü Özen, "Teftâzânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 40/300.

daha fazla sayıda ilim adamı olduğunu vurgulamak lazımdır. Burada farklı iki görüşü benimseyen ilgili isimlerden birini diğerinin önüne geçirmek kabildinden bir ifade kullanmak doğru olmasa gerektir. Elbette hakikatin mutlaka çoğunluk tarafında olduğunu ileri sürmek mümkün değilse de burada bir eserin aidiyeti daha sınırlı sayıdaki bazı ilim ehlinin ifadelerine dayandırılıyorsa, aksi düşüncenin savunucusu olan kimselerin de bu noktada çok daha fazla sayıda olan müelliflerin ifadelerine atıf yapmaları gayet doğal görülmelidir. Dolayısıyla ilgili akaid metninin Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğuna dönük fikir, adları anılan kişilerin kanaatleri üzerine oturtulacaksa, onun Ömer en-Nesefî'ye ait olduğuna yönelik anlayışın, söz konusu görüşü daha kalabalık sayıdaki kimselerin düşünceleri üzerinden rahatlıkla reddedebileceğini belirtmek gerekir.

Metnin Burhâneddin en-Nesefî'ye aidiyetini savunanların isimler üzerinden ortaya koydukları ilgili argümanlarına verilen cevabı takiben artık onların diğer kanıtına geçmek mümkündür. Bu da vurgulandığı üzere Ömer en-Nesefî'ye tabakat kitaplarında tefsir, tarih ve edebiyat alanında bir kimlik izafe edilirken onun kelâmcı hüviyetinden bahsedilmediği, halbuki Burhâneddin en-Nesefî'nin ise bu kimliğinin bilindiği iddiası veya kanıtıdır.³²

Söz konusu vurgu, sanki Burhâneddin en-Nesefî'nin kelâmcı hüviyetinin iyi bilinmesi halinde akaid metninin ona izafesinin daha makul konuma geleceği gibi bir mana ihsas etse de bunu bir şüphe unsuru yahut kesin kanıt şeklinde kullanmak doğru olmasa gerektir. Nitekim eseri Ömer en-Nesefî'ye izafe ettiği yerde Akkirmânî'nin, Nesefî nisbesiyle tanınan diğer zatlara atıf yaparken bunların arasında Burhâneddin en-Nesefî adını zikretmesi sonra da onun kelâmcı hüviyetine dikkat çekmesi, tam da bu durumu kanıtlamaktadır.³³ O halde bir kişinin kelâmcı hüviyetinin baskın olması, başka bir kanıtın bulunmadığı yerde müellifi meçhul bir akaid veya kelâm eserinin ona izafesinde tercih sebebi kabul edilebilirse de aksi yönde delillerin bulunduğu bir yerde, çok da bir anlam ifade etmese gerektir.

Burada yeniden ilgili kanıtın özüne dönüldüğünde Ömer en-Nesefî'yle çağdaş veya ona yakın dönemde yaşamış ilim ehlinin tabakat kitaplarında ona mütakellim gibi bir paye vermediklerini kabul etmek gerekir. Bu durumun;

32 Topaloğlu, *Kelâm İlmi Giriş*, 130; Ömer eş-Şevkânî, *et-Tahrîrül-ferîd*, 107-108.

33 Akkirmânî, *Hâşiyetü'l-Kefevî*, 6.

Ömer en-Nesefî'nin çağdaşı olan Abdülkerîm Sem'ânî'nin (öl. 562/1166), onun hakkında bilgiler paylaştığı eserlerinde böyle bir kimliğe temas etmemesi ve onu takip eden tabakat müelliflerinin de doğal olarak bu hüviyete dönük bir atıf yapmamaları ile yakından bir alakası bulunmalıdır. Böyle bir takibin ve oradan hareketle bilgi verildiğinin en önemli kanıtı mezkûr tabakat yazarlarının neredeyse tamamının ilgili maddeyi kaleme alırken Sem'ânî'nin çoğu kez ismini anarak bazen de zikretmeden onun ifadelerine atıfta bulunmaları veya cümlelerini aktarmalarıdır.³⁴

O halde bu noktada Sem'ânî'nin durumu önem arz etmektedir. Onun burada gerçekten Ömer en-Nesefî'nin böyle bir eseri, dolayısıyla kelâmcı kimliği olmadığı için mi ona mütekellim şeklinde bir paye vermediği, yoksa bu risalenin varlığından haberdar olmadığı için mi onun hakkında böyle bir tavsifte bulunmadığı önemli bir mesele olarak ortada durmaktadır. İşte bu sorunun cevabını tam olarak bilmeden Sem'ânî'nin ve onu kaynak olarak kullanan tabakat yazarlarının müellife bir kelâmcı kimliği atfetmediklerinden hareketle ilgili akaid risalesinin ona ait olmadığını, şahsının bir mütekellim kimliğini ihraz etmediğini belirtmek doğru olmayacaktır.

Bu aşamada vurgulanması gerekir ki Ömer en-Nesefî'ye ilk dönemlerde bir kelâmcı kimliği atfedilmemesi; kuvvetle muhtemel ilgili akaid metninin müellifin son eserlerinden olması, başlangıçta yaygınlık kazanmayıp sonraki devirlerde şöhreti yakalaması ile alakalı bir husustur. Nitekim üzerine hele de büyük şöhret sahibi ulema tarafından yazılan şerhlere bağlı olarak, onun bu kelâmcı kimliği de artık ön plana çıkarılacak ve tabakat kitaplarında ilgili

.....

34 Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem'ânî, *et-Tahbîr fi'l-mu'cemi'l-kebir*, thk. Münire Naci Sâlim (Bağdat: Matbaatü'l-İrşâd, 1975), 1/527; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-mizân*, thk. Abdülfettâh Ebû Guddê (Beyrut: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1423/2002), 6/139; Ebû'l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa b. Abdullah İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, thk. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1413), 220; Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudhiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv (Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1413/1993), 2/659; Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut-Hüseyn el-Esed (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 20/127; Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaut-Türki Mustafa (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1422/2001), 23/18; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn min sadri'l-İslâm hat-ta'l-asri'l-hâzır* (Beyrut: Müessesetü Nuveyhizi's-Sekâfiyye, 3. Basım, 1988), 1/400.

hüviyetine de atıf yapılacaktır. Burada hemen Kâtib Çelebi'nin, ilgili risaleye yazılan şerhleri, onun müellifini Ömer en-Nesefî olarak kabul eden Teftâzânî ile başlatması³⁵ yeniden hatıra getirilmelidir.

Bu aşamada cevabi mahiyette vurgulanması gereken diğer bir husus da ilgili akaid metninin Burhâneddin en-Nesefî'ye aidiyetinde kaynak olarak kendisine atıf yapılan Leknevî'nin, eseri Ömer en-Nesefî'ye izafe etmemesine rağmen onun için mütekellim kimliğini kullanmasıdır.³⁶ Yine Ömer Nasuhi de tıpkı Leknevî gibi, mezkûr risaleyi Ömer en-Nesefî'ye izafe etmediği halde onu kelâmcı diye nitelemektedir.³⁷ Bu durumda Ömer en-Nesefî'nin mütekellim kimliğini hangi eseri veya hangi faaliyetinden kazandığı hususu tam olarak karşılığını bulmamaktadır. Zira onun kelâmî alanda başka bir eseri yoktur. Yine bu noktada ilgili metnin Ömer en-Nesefî'ye değil Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu özellikle vurgulayan Rûdânî'nin bu ikinci isme, Ebû'l-Muîn en-Nesefî'ye ait olduğu bilinen *Bahru'l-Kelâm*'ı izafe etmesi de³⁸ onun burada yapmış olduğu diğer nispet işinin de (akaid metnini Burhâneddin en-Nesefî'ye ait kılmasının) hatalı olma ihtimalini hatıra getirmektedir.

Burada önemli bir diğer husus da kelâm alanında tek bir telif mahiyetinde akaid metni kaleme alan nice ilim ehlinin bu durumu, ilgili metnin ona aidiyetinde kuşku doğurmuyorken, aynı pozisyonun Ömer en-Nesefî için bir şüphe vesilesi sayılmasıdır. Örneğin bilindiği kadarı ile itikadî sahada sadece *el-Akîdetü't-Tahâviyye* eserini kaleme alan Tahâvî'nin (öl. 321/933), tıpkı Ömer en-Nesefî gibi fakih ve muhaddis kimliği ön planda olup çoğu eserini bu iki alanda kaleme almışken bu durum onun akaid metninin müellifi olmasını şüpheli hale getirmemektedir. Belki Tahâvî ile nisbe benzerliği taşıyıp da kelâm alanında meşhur olan başka bir şahsiyet olmadığı için örnekler tamamen örtüşmüyorsa da her iki durumun birbirine benzediği açıktır. O halde Ömer en-Nesefî hakkında yürütülen ilgili mütalaa da tartışmaya açık birtakım unsurlar barındırmaktadır. Sözü edilen bu durumu ilave bir delil şeklinde değil, bahse konu istidlali zayıflatan bir unsur olarak okumak gerekmektedir.

.....

35 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1145.

36 Leknevî, *el-Fevâidü'l-behiyye*, 149.

37 Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, 2/463-464.

38 Rûdânî, *Sılatü'l-halef*, 190.

Son olarak akaid metnini Burhâneddin en-Neseфі'ye nispet eden ilim adamlarının, tabakat eserlerinde onun kelâmcı kimliğine vurgu yapılırken Ömer en-Neseфі'nin bu türden bir hüviyetle anılmadığı şeklindeki ifadelerine karşı burada bir noktaya daha güçlü surette işarette bulunulmalıdır. O da aynı tabakat eserlerinin, Ömer en-Neseфі'ye izafe etmedikleri akaid metnini Burhâneddin en-Neseфі'ye de nispet etmedikleri vurgusudur. Her ne kadar iddia sahiplerinin temel argümanları sadece mezkûr iki ilim ehlinin kelâmcı kimliklerine vurgu bağlamında birbirlerinden ayrıldıkları hususunda temerküz ediyorsa da belirtmek gerekir ki, özel şekilde ilgili akaid metni üzerinden eser izafesi olmadıktan sonra bu kimlik ayrımı, varsayıldığı kadar bir mana ifade etmemektedir.

2.2. Akā'idü'n-Neseфі'nin Ömer en-Neseфі'ye Ait Olduğunun Kanıtları

Aidiyet ihtilafları etrafında aksi düşüncenin (akaid risalesinin Burhâneddin en-Neseфі'ye ait olduğu) iddialarına cevap mahiyetinde yapılan açıklamaları takiben artık burada söz konusu risalenin Ömer en-Neseфі'ye ait olduğu hususunun doğrudan kanıtları mahiyetinde bir kısım bilgilere yer vermek uygun olacaktır. Bu aşamada ilkin, bir önceki başlıkta metni Ömer en-Neseфі'ye izafe edenler sadedinde isimleri anılan kişilerin sözü edilen aidiyeti savunan kimseler için birer kanıt mahiyetinde olduğunu vurgulayarak delillendirmeye başlamak gerekir.

İlgili husus dışında Kâtib Çelebi'nin Ömer en-Neseфі'nin akaid metninin, üstadı Ebü'l-Muîn en-Neseфі'nin meşhur kelâm eseri *Tebsiratü'l-edille*'nin fihristi mahiyetinde olduğunu ifade etmesi,³⁹ Rudolph'un ise onu yine aynı âlimin *et-Temhid* adlı eserinin adeta derlemesi olarak göstermesi,⁴⁰ hoca-talebe ilişkisi üzerinden okunduğunda mezkûr risalenin Ömer en-Neseфі'ye aidiyet ihtimalini daha öne çıkarmaktadır. Yine burada Ömer en-Neseфі'nin akaid metni ile Ebü'l-Muîn en-Neseфі'nin akâide risalesi -Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1189/1- ve İbn Ebü'l-Müeyyed Ahmed en-Neseфі'nin (öl. 518/1125) *Risâle fi'l-akâ'id*'i -Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 338/6- arasındaki benzerliğin de mezkûr akaid metninin, Burhâneddin en-Neseфі'den önce yazılma

39 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 1/337.

40 Ulrich Rudolph, "Hanafi Theological Tradition and Matüridism", *The Oxford Handbook of Islamic Theology*, ed. Sabine Schmidtke (Oxford: Oxford University Press, 2016), 292.

ihtimalini kuvvetlendirdiği belirtilmelidir. Ayrıca metnin özel olarak incelenen yazma nüshalarında onun Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğuna dönük bir kayıt bulunmayıp aksine bunun Ömer en-Nesefî'ye izafe edilmesi de müellifinin mezkûr ikinci zat olduğunu desteklemektedir.⁴¹ Yine bu noktada eserin Ömer en-Nesefî'ye aidiyetini savunan Teftâzânî'nin, onu Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe eden Zürkânî'den yaklaşık dört asır önce yaşamasının da ilk nispetin daha doğru olma ihtimalini kuvvetlendirdiği vurgulanmalıdır.⁴²

.....

41 Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Nesefî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2/218.

Belki güçlü bir kanıt değil, önemli bir işaret sadedinde vurgulamak gerekir ki, *Akâ'idü'n-Nesefî* aramasıyla ulaşılabilen yazma eserlerde görüntü neredeyse tamamen Ömer en-Nesefî lehinedir. Bunlarda metnin müellifi olarak çoğu kez isim zikredilmemekte, zikredilenlerde ise Ömer en-Nesefî adı geçmektedir. Bu durumun da tıpkı kaydedilen matbu eserlerde olduğu gibi metnin müellifini tespit meyanında hiç değilse bir ipucu taşıdığı kabul etmek gerekir. Bu verilerin tamamen sınırlı bir sayıda olması daha güçlü bir ifade kullanılmasına engel teşkil etmektedir.

Yazma eserlerin yer aldığı kütüphanelerde müellifin isminin bazen giriş kısmında bazen de ferağ kaydında geçtiği nüshalar bulunmaktadır. Bunlarda müellifin künyesi farklı şekillerde de olsa yer almakta iken metnin ismi her zaman kaydedilmemektedir. Bu durumu daha iyi yansıtabilmek için ilgili aktarımda müellifin ismi, varsa metnin künyesi, nüshada nasıl yer aldısı o şekilde zikredilecek, metnin künyesi bulunmadığında *Akâ'idü'n-Nesefî* şeklinde zaptedilecektir. Temsil kabilinden sınırlı sayıda örnekler için bk. Necmüddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, [*Akâ'idü'n-Nesefî*] (Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz To 5/5), 151^b-156^a; Ömer en-Nesefî, *Metnü'l-Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Çankırı İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu, 18 Hk 174/2), 100^a-103^a; Ömer en-Nesefî, [*Akâ'idü'n-Nesefî*] (Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 2939/7), 173^b-175^a; Ömer en-Nesefî, [*Akâ'idü'n-Nesefî*] (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 2211/3), 33^b-35^b; Necmüddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî, *Metnü Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 2811/12), 68^b-70^a; Ömer en-Nesefî, *Metnü'l-Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi, 60 Zile 538), 2^b-4^b; Ömer en-Nesefî, *el-Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Tokat İl Halk Kütüphanesi, 60 Hk 248/2), 55^b-58^b.

Yine her ne kadar bir kısmında yanlışlıkla şerh ifadesi eklenmiş olsa da akaid metni müellifi Necmüddin Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî olarak zaptedilen başka örnekler de bulunmaktadır. Daha önce geçen örneklerle ilave olarak bk. Necmüddin Ömer en-Nesefî, *Metnü Şerh-i Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Nevşehir Damad İbrahim Paşa İl Halk Kütüphanesi, 50 Damad 801/2), 73^b; Necmüddin Ömer en-Nesefî, [*Akâ'idü'n-Nesefî*], (Ankara: Milli Kütüphane, Bolu İl Halk Kütüphanesi, 06 Mil Yz A 11080/5), 166^b; Ömer en-Nesefî, *Metnü Şerhi'l-Akâ'id* (Ankara: Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7560/1), 5^a.

42 Hüdaverdi Adam, *Necmü'd-din Ömer en-Nesefî ve Akidesi* (Adapazarı: Değişim Yayınları, 1998), 44.

İlgili risalenin Ömer en-Nesefî'ye aidiyetinin en önemli kanıtı ise şu an bilinen tek eksiksiz nüshası Özbekistan İlimler Akademisine bağlı Taşkent Ebû Reyhân el-Birûnî Enstitüsü'nde 1462 numara ile kayıtlı bulunan *Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm* adlı mecmuadır.⁴³ Ömer en-Nesefî'ye ait olan bu çalışma, farklı alanlarda kaleme alınmış risaleler ihtiva etmektedir. Mezkûr bu nüsha, bizzat Ömer en-Nesefî tarafından 532 yılında yazdırılmış bir nüshadan 764-766 yılları arasında istinsah edilerek oluşturulmuştur.⁴⁴ Günümüzde ise söz konusu nüshanın 2015 yılında Seyyid Ekber Muhammedaminov tarafından tıpkıbasımı gerçekleştirilmiştir.⁴⁵

İşte bu mecmua içerisinde yer alan ilk risale, müellifin meşhur akaid metnidir. Ancak onun ismi burada *Usûlu'd-dîn 'alâ i'tikâdi'l-mühtedîn* şeklinde geçmektedir. Bunun ibaresi meşhur akaid risalesine tamamen mutabıktır.⁴⁶ Bu noktada belki olası bir zihin karışıklığını önlemek için hemen vurgulamak gerekir ki, risalenin orijinal isminin bugün bilinen adından farklı olması hiçbir sıkıntı teşkil etmemektedir. Zira belli ki halen *Akâ'idü'n-Nesefî* şeklinde kullanılan isim, özgün adının bilinmemesine mebni kısaca müellifine izafe üzerinden kullanılan bir tesmiyeden ibarettir. İbareler tamamen örtüştükten sonra metnin isminin farklı şekilde kaydedilmesi aksi bir durum ortaya koymamaktadır. Artık bu aşamada mezkûr risalenin de içerisinde yer aldığı *Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm* adlı eserin Ömer en-Nesefî'ye aidiyetini ispatlamak

.....

- 43 İmâd Hasan Merzûk, "Mahtût (Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm) li'l-İmâm Necmüddîn Ebî Hafs Ömer en-Nesefî (1069-1142m=462-537h) dirâse vasfiyye tahliliyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 46/1 (2016), 3.
- 44 Hüseyin Sağlam, *Hanefî Fıkıhında Hilâfiyyât ve Nesefî'nin Bilinmeyen Bir Hilâfiyyât Eseri Tenkitli Neşir ve Çeviri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 32.
- 45 Necmüddîn Ömer b. Muhammed en-Nesefî, *Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*, nşr. Seyyid Ekber Muhammedaminov (Taşkent: Dârü Câmî'ati Taşkent el-İslâmiyye li'n-Neşri ve't-Tiba'a, 2015). Bu eserin içinde yer alan risalelerden kaynak gösterileceği zaman bu tıpkıbasımdan istifade edilecektir. İlgili sayfa sayılarında da yine bu nüshadan sonradan oluşturulan rakamlar itibara alınacaktır.
- 46 Necmüddîn Ömer b. Muhammed en-Nesefî, "Usûlu'd-dîn 'alâ i'tikâdi'l-mühtedîn", *Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*, 2^b-3^b. *Matla'ü'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm* adlı mecmuanın ilimler tasnifi bağlamında değerini konu edinen bir çalışmada iki eser (*Usûlu'd-dîn 'alâ i'tikâdi'l-mühtedîn* ile *Akâ'idü'n-Nesefî*) arasında kurulan "tekrar" ilişkisinden ziyade ortada sadece adları farklı ibareleri aynı tek bir akaid çalışması olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bk. Ali Kürşat Turgut, "Ömer Nesefî'nin Matla'ü'n-Nücûm ve Mecme'u'l-Ulûm Adlı Eseri ve İlimler Tasnifi Geleneği Açısından Değeri", *İslâmî Araştırmalar* 32/2 (2021), 317.

önem arz ettiği için burada ilgili bağlamda kısaca bazı delillere yer vermek gerekir. Söz konusu aidiyetin ispatı ile artık oradaki akaid risalesinin de kendisine ait olduğu ortaya çıkacaktır.

Sözü edilen bu istidlal doğrultusunda öncelikle eserin giriş kısmında Ömer en-Nesefî'nin ismi anıldıktan sonra o, artık yaşlandığını, ölüme yaklaştığını, ahiret azığı mahiyetinde veciz birtakım kitapları toplayan bir eser yazmayı isteyip bu bağlamda *Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm* ismini verdiği bu eseri oluşturduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Bu durum eserin ona aidiyetini gösteren bir kanıttır. Yine müellifin adına eserin baş kısmı dışında sonunda da atıf yapılması,⁴⁸ bu atıfların diğer bölümlerde de devam etmesi,⁴⁹ mecmuanın Ömer en-Nesefî'ye ait olduğunu göstermektedir. Kaldı ki sonraki dönemlerde de bu eserin kimi zaman tam, kimi zaman eksik bir kayıtla⁵⁰ müellife izafe edildiği bilinmektedir. Yine bu mecmua hüviyetindeki eserin içinde bulunan *es-Sinâ'ât ve'l-İbdâ'ât* adlı risalenin sonunda bu nüshanın 532 yılında Ömer en-Nesefî'nin imlası ile oluşturulan nüshadan (765 yılında) çoğaltıldığı şeklinde düşülen kaydın,⁵¹ müellifin bu eseri ölümüne yakın bir zamanda yazdığı ifadesiyle birlikte okunduğunda, onun şahsına ait olduğu hususu teyit olun-

47 Ömer en-Nesefî, *Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm*, 1^b. İlgili mecmuada yer alan kimi eserler üzerinden yapılan çalışmalar için bk. Huzeyfe Kocabaş, *Ömer Nesefî ve Kitâbü'l-Beyân an Ğaribi'l-Kur'an adlı eseri: metin ve inceleme* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Mehmet Bozkırlı, *Necmeddin en-Nesefî ve Hadis İlmindeki Yeri (es-Seb'iyât-es-Sem'iyât İsimli Yazma Eseri Özelinde)* (İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Hüseyin Sağlam, *Haneî Fıkhdında Hilâfiyyât ve Nesefî'nin Bilinmeyen Bir Hilâfiyyât Eseri: Tenkitli Neşir ve Çeviri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Bahaddin Karakuş, "Necmeddin En-Nesefî'nin Tahsilu usulî'l-fıkh Ve tafsilu'l-makâlât fihâ 'ale'l-Vech İsimli Fıkh Usulü Risalesi: Tahkik Ve Değerlendirme", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 4/2 (Aralık 2021), 149-208.

48 Ömer en-Nesefî, *Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm*, 355^a.

49 Merzûk, "Mahtût (Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm)", 10.

50 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, 2/1602; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifîn*, 1/783; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 2/571. Bu eseri mezkûr kaynaklar *Mecma' u'l- ulûm* şeklinde kaydetmektedirler. Bununla tam künyesi verilen eserin aynı olup olmadığı tam anlaşılmamaktadır. Bu eseri tam adıyla zikreden ulaştığımız en erken kaynak ise Sıddîk Hasan Han'a (öl. 1307/1890) aittir. O, bir eserinin mukaddimesinde, ona *Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm* şeklinde tam ismiyle atıf yapmaktadır. Bk. Ebû't-Tayyib Muhammed el-Kannevci Sıddîk Hasan Han, *Fethü'l-beyân fî makâsidi'l-Kur'an*, müraca: Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992), 1/29.

51 Necmüddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî, "es-Sinâ'ât ve'l-İbdâ'ât", *Matla' u'n-nücûm ve mecma' u'l- ulûm*, 304^a.

maktadır. Yine Ömer en-Neseфі'nin, bu eserin içerisinde, kendisine aidiyetinde hiçbir şüphe bulunmayan *et-Teysîr fi't-tefsîr* adlı tefsirine atıf yapıp konuyla ilgili kimi teferruatı orada verdiğini belirtmesi de⁵² ilgili mecmuanın ona ait olduğunu ispat etmektedir.

Bütün bu deliller sadece *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-'ulûm* adlı eserin Ömer en-Neseфі'ye ait olduğunu kanıtlamamakta, aynı zamanda onun içinde kendisine ilk sırada yer bulan akaid metninin de bu metin içinde bizzat ismi geçmesi dahi müellife ait olduğunu ispat etmektedir. Eserin oldukça nadir bir çalışma olması, bu telifin önceki müellifler tarafından Ömer en-Neseфі'ye pek de nispet edilmemesini açıklayıcı bir mahiyet arz etmektedir. Bu meçhuliyet onun içinde yer alan akaid risalesinin kimi ilim ehlince Burhāneddin en-Neseфі'ye izafe edilmesini de vuzuha kavuşturmaktadır. Yine bu eserin içerisinde yer alan farklı alanlarda yazılmış risalelerin muhtasarlığı ve onlarda görülen tasnif becerisinin, aynı konumda bulunan mezkûr akaid risalesinin kendisine aidiyetini daha da güçlü hale getirmektedir. Sonuç olarak bütün bu kanıtlar bir araya toplandığında, ilgili akaid metninin bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde Ömer en-Neseфі tarafından yazıldığı ortaya çıkmaktadır.

Burada *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-'ulûm* adlı mecmuanın Ömer en-Neseфі'ye aidiyetine bağlı olarak onun içinde yer alan akaid metninin de müellife ait olduğu hususunu, daha önce zikri geçen anekdotlar ile örtüştürmek de mümkündür. Hatırlanacağı üzere söz konusu anekdotlarda ilgili akaid metni, Ömer en-Neseфі'nin, hocası Ebü'l-Muîn en-Neseфі'nin *Tebşiratü'l-edille*'sinin fihristi yahut yine aynı zatın *et-Temhîd* adlı eserinin adeta derlemesi olarak gösterilmekte idi. İşte bu iki vurgu Ömer en-Neseфі'nin sözü edilen mecmua içerisinde yer alan diğer pek çok risalesinde de gözlemlenen bir durumdur. Müellif, sözü edilen risalelerinde de bu türden pek çok derleme yapmıştır. İşte onun ilgili akaid metninde de her ne kadar özel olarak Ebü'l-Muîn en-Neseфі'nin ismi geçmesi dahi bu tür bir derleme yapmış olma ihtimali hiç de az değildir. Bu ihtimalin vurgulandığı üzere müellifin söz konusu mecmuasının genel yapısı ile uyum arz etmesi, aynı zamanda ilgili akaid risalesinin ona ait olma seçeneğini de bu yönden de daha üst seviyelere çıkarmaktadır.

.....

52 Necmüddin Ömer b. Muhammed en-Neseфі, "Kitâbü'l-Beyân 'an garîbî'l-Kur'an", *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-'ulûm*, 25^a.

Tabii böyle bir durumda müellifin kelâmcı kimliğinin hiç değilse kuvveti bağlamında bir kısım tartışmaları beraberinde getirebileceğini öngörmek mümkündür. Nitekim ilgili risalenin *Tebşiratü'l-edille*'nin fihristi mesabesinde olmasını delil olarak kullanıp bunun onun yazarının kelâmcı niteliğini haiz olmasını gerektirmeyeceği, bu tip eserlerin bu alanla iştigal etmemiş kimselerce de yazılabileceği yönünde bir görüş dile getirilmiştir.⁵³ Ancak bundan Ömer en-Neseî'nin kelâm sahası ile iştigal edip kaynakları incelediği hususuna delalet ettiği sonucunu çıkararak ona katılmayanlar da bulunmaktadır.⁵⁴ Gerçekten de bir eserin ele aldığı konuların muhtasar bir şekilde ortaya konulması; ilgili meselelere dönük bir hâkimiyeti gerektirdiği, hele de eserin onun üzerine çalışma yapan pek çok müellifin ilim süzgecinden geçtiği düşünülüğünde bu akaid metninin, müellifinin kelâmî sahadaki üstünlüğüne delalet etmesi daha ağır basmaktadır. Müellifin, bu metni ilgili ihtimal dâhilinde hocasının eserinden istifade ile hazırlamış olması halinde de bu durum onu kelâmcı kimliğinden uzaklaştırmayacak, en fazla bu hüviyetinin baskınlığı tartışmaya daha açık bir pozisyona gelecektir.

Zikri geçen bütün bu veriler topluca değerlendirildiğinde *Akâ'idü'n-Neseî*'nin Burhâneddin en-Neseî'ye aidiyeti yönünde ortaya atılan iddianın, kuvvetli delillere sahip olmadığı, buna karşılık genel kabul doğrultusunda metnin Ömer en-Neseî'ye aidiyetini destekleyen çok daha fazla kanıtın bulunduğu anlaşılmaktadır. Özellikle mezkûr risaleler mecmuası, burada son sözü söylemektedir. O halde ilgili metnin, müellifini tek başına çok güçlü bir kelâmcı yapmayacağını ileri sürmek belki mümkünse de mezkûr delilleri takiben artık onu Ömer en-Neseî'den başka bir zata nispet etmek doğru olmayacaktır.

.....

53 Süleyman Uludağ, "Giriş", 50.

54 Mevlüt Özler, "İki Akaid Metni: el-Fıkhü'l-Ekber İle en-Neseî Akâidi'nin Muhteva Açısından Mukayeseli Bir Tahlili", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 52.

Sonuç

Nesefî akā'idi İslâm yazın tarihinin bugün sadece kelâmî alanda değil, genel planda en çok tanınan eserlerinin başında gelmektedir. Onun müellifinin, Mâtürîdî dünyaya en çok ilim adamı armağan eden beldelerden biri olan Nesef'e mensup olması, bir yönüyle aydınlatıcı olsa da şehrin ilgili kimliğine bağlı olarak bir kısım meçhuliyetleri de beraberinde getirmiştir. Eserin isminde kullanılan nisbeden müellifinin Nesef şehrinde olması yahut burayla bir şekilde bağının bulunması anlamı çıksa da ona çağdaş yahut yakın dönemlerde yazılan tabakat kitaplarında musannifin metinle özdeşleştirilmemesi ve bu şekilde kayıtlara geçmemesi, kimliğine dair birtakım spekülasyonların yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Eldeki verilerden bu meçhuliyeti genel anlamda kaldıran şahsiyetin ilgili akaid risalesi üzerine şerh yapan Teftâzânî olduğu anlaşılmaktadır. Onun, şerhinde metnin müellifini açıkça Ömer en-Nesefî şeklinde tayin etmesine rağmen ya bundan haberdar olunmaması yahut ilgili izafenin yanlış olduğu kanaatinde bulunulması nedeniyle geç sayılabilecek devirlerde (11/17. yüzyıl) Burhâneddin en-Nesefî ismi ortaya atılmıştır. Hareket noktası ise ikinci zatın kelâmcı kimliğinin diğeriyle kıyas kabul etmeyecek şekilde baskın olması ve bu alanda eserlerinin bulunması olmuştur. Sonraki süreçte, bu iddia sahiplerinin otoritesi, "kimi ilim ehlinin ifadeleri" şeklinde ikinci bir delil haline getirilmiştir.

Eseri Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe edenlerin hiçbirinin, onun başta Teftâzânî olmak üzere nice ilim ehlince Ömer en-Nesefî'ye nispet edildiğini bilmemeleri söz konusu olamayacağına göre burada karşıt görüşü ikna için daha güçlü kanıtların getirilmesi ve bunların üzerinden artık aksi iddia edilemeyecek bir delil manzumesinin sunulması gerektiği ortaya çıkmaktadır. İşte bunu sağlayan telif ise ismine sonraki dönemlerde belli belirsiz atıflar yapılsa da nüshası meçhul olan bir eser olmuştur. *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-'ulûm* ismini taşıyan ve 2015 yılında yapılan tıpkıbasımı ile ilim camiasında yeni yeni tanınmaya başlayan bu mecmuanın Ömer en-Nesefî tarafından telif edildiğinin anlaşılmasıyla onun içerisinde ilk sırada kendisine yer bulan ve bugün Nesefî akaidi diye bilinen eserle bire bir örtüşen akaid metninin varlığı ilgili aidiyet şüphelerini ortadan kaldırmıştır.

Matla'û'n-nücûm ve mecma'û'l-'ulûm adlı risaleler mecmuası aynı zamanda artık tartışmaları da tamamen bitirecek bir güce sahip olduğu için, bundan sonra aksi görüş üzere ısrarcı olmak anlamlı olmayacaktır. Bu hususta en fazla ilgili metnin, müellifinin kelâmî sahada büyük bir otoritesi olduğuna delil teşkil edip etmeyeceğine yönelik tartışmalar gündeme gelebilecektir. Burada isimleri eseri Burhâneddin en-Nesefî'ye izafe edenler meyanında sayılan Rûdânî, Zürkânî ve Leknevî gibi ilim ehli de sözü edilen bu risaleler mecmuasını görmüş olsalar bu iddialarından vazgeçeceklerini öngörmek zor olmamalıdır. Zira hak, her şeyin üzerindedir ve eserleriyle bunun bilincinde olduklarını gösteren İslâm âlimlerinin de bunun dışında bir tavır sergilemeyeceklerini düşünmek genel işleyişin, hiç değilse hüsnü zannın bir gereğidir.

Kaynakça/Reference

- Adam, Hüdaverdi. *Necmu'd-din Ömer en-Nesefî ve Akidesi*. Adapazarı: Değişim Yayınları, 1998.
- Ahmed, Emîn. *Zuhrü'l-İslâm*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1945-1955.
- Akhisârî, Hasan Kâfi el-Bosnevî. *Ezhârü'r-ravzât fi şerhi ravzâti'l-cennât*. thk. Ali Ekber Ziyâî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1433/2012.
- Akkirmânî, Mehmed b. Hamid Mustafa Kefevî. *Hâşiyetü'l-Kefevî alâ Hâşiyeti İsbâmiddîn*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1274.
- Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer. *Lisânü'l-mizân*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 10 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1423/2002.
- Aynî, Mehmet Ali. *Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazzâlî*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1327.
- Bağdâdî, İsmail Paşa. *Hediyetü'l-ârifin esmâi'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Başoğlu, Tuncay. "Zürkânî, Muhammed Abdülbâki". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/580. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi*. 2. Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1974.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der arabischen Litteratur: erster supplementband*. 2. Cilt. Leiden: E.J. Brill, 1937.
- Huart, Clément Imbault. *A history of Arabic literature*. New York: D. Appleton&Company, 1903.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz. 14. Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Ebû Şerîf, Kemâleddîn Muhammed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *el-Ferâid fi hall-i Şerhi'l-akâ'id*. thk. Muhammed el-Azâzî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2017.
- İbn Kutluboğa, Ebû'l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa b. Abdullah. *Tâcü't-terâcim*. thk. Muhammed Hayr Ramazan Yûsuf. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1413.
- İzmirli, İsmail Hakkı. "İslâm'da Felsefe Cereyanları 6". *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 4/17 (Birinci Kânun 1930), 10-24.

- Kâtib Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah. *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. tsh. Mehmed Şerefettin Yaltkaya-Rifat Bilge el-Kilisî. 2Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-müellifîn: terâcimu musannifi'l-kütübî'l-Arabiyye*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- Koca, Muhammet Ali. "el-Akâ'idü'n-Nesefiyye Ve el-Akâ'idü'l-Adudiyye Örneğinde Osmanlı'da Akaid Risaleleri: Problemler, Özellikler Ve Literatür". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (Ekim 2018), 41-97.
- Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed. *el-Cevâhirü'l-mudiyye fî tabakâti'l-Hanefiyye*. thk. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 5 Cilt. Cize: Hicr li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1413/1993.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed. *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*. tsh. Muhammed Bedreddîn Ebû Firâs en-Na'sanî. Kahire: Matbaatü's-Saâde, 1324.
- Merzûk, İmâd Hasan. "Mahtût (Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm) li'l-İmâm Necmüddîn Ebî Hafs Ömer en-Nesefî (1069-1142m=462-537h) dirâse vasfiyye tahliliyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 46/1 (2016), 1-50.
- Nesefî, Necmüddîn Ömer b. Muhammed. "Kitâbü'l-Beyân 'an garîbi'l-Kur'an". *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*. nşr. Seyyid Ekber Muhammadaminov. 17^b-35^b. Taşkent: Dârü Câmî'ati Taşkent el-İslâmiyye li'n-Neşri ve't-Tiba'a, 2015.
- Nesefî, Necmüddîn Ömer b. Muhammed. *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*. nşr. Seyyid Ekber Muhammadaminov. Taşkent: Dârü Câmî'ati Taşkent el-İslâmiyye li'n-Neşri ve't-Tiba'a, 2015.
- Nesefî, Necmüddîn Ömer b. Muhammed. "es-Sinâ'ât ve'l-İbdâ'ât", *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*. nşr. Seyyid Ekber Muhammadaminov. 293^a-304^a. Taşkent: Dârü Câmî'ati Taşkent el-İslâmiyye li'n-Neşri ve't-Tiba'a, 2015.
- Nesefî, Necmüddîn Ömer b. Muhammed. "Usûlu'd-dîn 'alâ i'tikâdi'l-mühtedîn". *Matla'u'n-nücûm ve mecma'u'l-ulûm*. nşr. Seyyid Ekber Muhammadaminov. 2^b-3^b. Taşkent: Dârü Câmî'ati Taşkent el-İslâmiyye li'n-Neşri ve't-Tiba'a, 2015.
- Nüveyhiz, Âdil. *Mu'cemü'l-müfessirîn min sadri'l-İslâm hatta'l-asri'l-hâzır*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü Nuveyhizi's-Sekâfiyye, 3. Basım, 1988.

- Özen, Şükrü. "Teftâzânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/299-308. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Özler, Mevlüt. "İki Akaid Metni: el-Fıkhü'l-Ekber ile en-Nesefî Akâidi'nin Muhteva Açısından Mukayeseli Bir Tahlili". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (1999), 47-65.
- Rûdânî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Süleyman el-Mekki. *Sılatü'l-halef bi-mevsülü's-selef*. thk. Muhammed Haccî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1988.
- Rudolph, Ulrich. "Hanafi Theological Tradition and Matüridism". *The Oxford Handbook of Islamic Theology*, ed. Sabine Schmidtke. 280-296. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Safedî, Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halil b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaud-Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2001.
- Sağlam, Hüseyin. *Hanefî Fıkında Hilâfiyyât ve Nesefî'nin Bilinmeyen Bir Hilâfiyyât Eseri Tenkitli Neşir ve Çeviri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Sarton, George Alfred Leon. *Introduction to the history of science: From Rabbi ben Ezra to Roger Bacon*. 3 Cilt. Baltimore: Carnegie Institution of Washington, 1931.
- Sem'anî, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî. *et-Tahbir fi'l-mu'cemi'l-kebir*. thk. Münîre Naci Sâlim. 2 Cilt. Bağdat: Matbaatü'l-İrşâd, 1975.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs Dımaşkî. *Mu'cemü'l-matbûati'l-Arabiyye ve'l-muarrebe*. 2 Cilt. Kahire: Matbaatü Serkîs, 1346/1928.
- Sıddîk Hasan Han, Ebû't-Tayyib Muhammed el-Kannevcî. *Fethü'l-beyân fi makâsidi'l-Kur'an*. müracaa: Abdullah b. İbrâhim el-Ensârî. 15 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1992.
- Şevkânî, Ömer b. Muvaffak. *et-Tahrîrü'l-ferid li avâli'l-esânîd*. Dımaşk: Dârü'l-Ferfûr, 1422/2002.
- Taşköprizâde, Ebû'l-Hayr İsamüddîn Ahmed Efendi. *Tabakâtü'l-fukahâ*. thk. el-Hac Ahmed Neyle. Musul: Matbaatü'z-Zehrâ, 2. Basım, 1961.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mesûd b. Ömer b. Abdullah. *Şerhu'l-Akâ'idü'n-Nesefiyye*. thk. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1408/1988.

- Topaloğlu, Bekir. *Kelâm İlmi Giriş*. İstanbul: Damla Yayınevi, 5. Basım, 1996.
- Turgut, Ali Kürşat. “Ömer Neseîî'nin Matla'u'n-Nücûm ve Mecme'u'l-'Ulûm Adlı Eseri ve İlimler Tasnifi Geleneği Açısından Değeri”. *İslâmî Araştırmalar* 32/2 (2021), 312-334.
- Uludağ, Süleyman. “Giriş”. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi Şerhu'l-Akâid*. haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 5. Basım, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Akâidü'n-Neseîî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/217-219. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Yeprem, M. Saim. *İrâde Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980.
- Yûsî, Ebû Ali Nureddîn Hasan b. Mesûd b. Muhammed. *el-Kânûn fi ahkâmî'l-ilm ve ahkâmî'l-âlim ve ahkâmî'l-müteallim*. thk. Hamid Hamânî. Rabat: Matbaatü'ş-Şâle, 1419/1998.
- Yücel, Ahmet. “Rûdânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/184-185. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *İthâfû's-sâdeti'l-muttakîn bi-şerhi İhyâ-i ulûmi'd-dîn*. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaut-Hüseyn el-Esed. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Ziriklî, Hayreddin. *el-A'lâm: Kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 15. Basım, 2002.
- Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf. *Şerhü'l-Mevâhibi'l-ledünniyye*. tsh. Abdülaziz el-Hâlidî. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.